

A bácskai kisbirtok fejlődése és mai helyzete

A kisebbségi magyarság legfontosabb kérdése a gazdasági helyzete, amellyel kulturális fejlődése a legszorosabb összefüggésben van. Az itteni magyarság csak akkor folytathat öntudatos, kultúrájában csorbitatlan kisebbségi életet, ha gazdaságilag szilárd alapokon áll. Rendkívül súlyos feladata volna a vezetőknek az, hogy a kisbirtokosokat, a kisgazdákat megmentsék az elszegényedéstől, mert a kisgazda birtokával együtt könnyen elvesztheti erkölcsi talaját is. Ez a feladat hatalmas arányú, amely óriási munkabírást, alapos tudást és fanatikus lelkesedést kíván. A megoldásnál önként kínálkozik az eladási, beszerzési és hitelnyújtási szövetkezetek rendszere. A szövetkezeti rendszer bevezetése munkájának nagy része a kisebbségi viszonyokban nevelődött, és az ezekhez a viszonyokhoz edződött új nemzedékre hárul, ezért ennek a nemzedéknek teljesen meg kell ismernie a kisbirtokos paraszt-osztály helyzetét.

A Vajdaság kisebbséglakta vidékein nemcsak most, a agrár-reform végrehajtása után nincs igazi nagybirtok (500 holdon felül) hanem még a háború előtt is aránylag itt volt a legkevesebb számú és legkisebb terjedelmű latifundium. Ez azt jelenti, hogy a föld túlnyomórészt a kisbirtokosok kezében van, ami a földművesek *lelkiismeretes szakképzése* mellett a legegészségesebb földbirtokpolitika.

Annak, hogy ezen a vidéken számbelileg nagyon megerősödött a kisbirtokos osztály és a nagybirtokosok nem foglaltak el túl nagy teret, a történelemben messze visszanyúló okai vannak. Ezek a következők: A törököknek előnyomulásukban a Duna-Tisza köze volt a főországút és így gyakori átvonulásuk alkalmával teljesen tönkretették ezt a vidéket. Már első betörésük idején, 1526 szeptemberében, a mohácsi csata után teljesen pusztává tették Bácskát. A lakósságot lemészárolták, elkergették, vagy rabszjira fűzve elvitték, a vagyonát elharácsolták és a kifosztott falvakat, templomokat felgyújtották, hogy a kereszténységnek nyoma se legyen többé. Így állott ez a vidék másfél századig és amikor a szentai csatavesztés után a XVII. század végén a törökök kiszorultak a Bácskából is, csak akkor kezdett újra benépesülni az elvadult tájék. Az évszázadokig pihentetett, még legelőnek is alig használt dús televényföld vonzotta a jövevényeket, de alig népesült be úgy ahogy ez a vidék, máris új, pusztító hadjáratok színtere lett. 1703-

ban megkezdődtek a kuruc harcok és mivel a déli részek határőrei hűek maradtak a bécsi kormányhoz, Bácskára újabb keserves esztendőket következtek. Nagyobb, tervszerű hadjárat nem folyt ezen a vidéken, csupán kisebb portyázó csapatok vágattak át, a legtöbbször „büntetőexpedíciók” (amint ma neveznék) sanyargatták a lakókat, de ezek a portyázások aztán alaposabb pusztításokat végeztek, mintha nagy és fegyelmezett hadsereg végzett volna hadműveleteket.

A dolog a következőképpen történt: Miután Rákóczi nem tudott megegyezni a határőrökkel, akik többek között Baján, Szomborban, Szuboticán, Szentán, Martonoson és Petrovaradinban székeltek, megkezdődött közöttük a háborúskodás. Ez abból állott, hogy a határőrök gyakran ráütöttek a kurucok által védtelenül hagyott Kecskemét, Cegléd és más kiskünsági városokra, azokat megsarcolták és azután könnyű lovaikon hazavágtattak. Erre a kurucok is összeszedelőzködtek és lenyargaltak Bácskába, ahol ugyanúgy pusztítottak, mint a határőrök. A granicsárok, ha kisebb számban voltak, egész háznépükkel együtt lemenekültek Noviszádig, Petrovaradinig és amikor az ellenfél visszavonult, ők is visszatértek előbbi lakóhelyükre, mintha mi sem történt volna. Az ilyen kölcsönös portyázások nagyon gyakran fordultak elő és azt eredményezték, hogy Bácska abban az időben még inkább kipusztult, mint a törökök alatt.

A szatmári békekötés után a XVIII. század elején újra kellett telepíteni az egész Bácskát. Azok a régi magyar családok, akiknek a mohácsi vész előtt itt birtokuk volt, szörványosan megkísérelték, hogy kétszáz év eltelte után ismét elfoglalják földjeiket, de ez csak gyenge szélmalomharc volt az idővel és a bécsi hatalommal szemben, mert sem elegendő hiteles okmányt nem tudtak felmutatni követelésük alátámasztására, sem hatalmuk nem volt a követelés foganatosítására és végül a kései ivadékok maguk sem tudták már bizonyosan, hogy merre is feküdt az ősi birtok. Hiszen az idő nemcsak az embereket sodorta el, hanem sok helyiségnek a nevét is kitörölte az emberek emlékezetéből, vagy a legenyhébb esetben megváltoztatta a falvak neveit és határait.

Igy a mohácsi vész előtti nagybirtokos nemesség eltűnt erről a vidékről. Új nagybirtokok egyelőre nem képződhettek, mert az egész megye katonai igazgatás alatt állott és az a határőrök használatára tartotta fenn a földeket. Nagybirtokok csak egyes városok körül képződtek, de a tulajdonos nem magánszemély, hanem a város volt. Óriási földbirtokkal rendelkeztek pl. Szubotica és Szentavárosok. Ezek a nagybirtokok úgy keletkeztek, hogy a város (pl. Szubotica) körül lévő apró községek vagy puszták lakói a gyakori ellenséges (török) betörések miatt a XVII. század végén a városba költöztek, ahol támadás esetén könnyebben védekezhettek. Ezek később állandóan a városban laktak, de korábbi pusztán maradt lakóhelyük földjeit még mindig ők használták (nyájukat legeltették rajtuk). Így aztán ezek az egykori községek, puszták a város bir-

tokába kerültek. Szubotica egymaga 12 hatalmas pusztához jutott hozzá ilymódon amelyekben csaknem kivétel nélkül virágzó községek állottak a mohácsi vész előtt. Tavankút, amely ma is Szubotica egyik népes pusztája, a mohácsi csata előtt nagyobb község volt, mint az akkori Szubotica. Ugyanigy jelentékeny helység volt 1526 előtt Pálegyháza (Palics), Veresegyháza (Verusics), valamint Szentá határában Tornyos, Kevi stb.

Jelentékeny nagybirtokosok tehát csakis a városok lettek. A városok birtoka pedig a népesség gyarapodásával folyton aprózódott. Hozzájárult a városok földjeinek feldarabolódásához az is, hogy a pusztákat lassanként betelepítették és a telepeseknek örök áron eladták a földet.

De nemcsak a városok telepítettek, hanem a királyi kamara, a kincstár is igyekezett benépesíteni a pusztán maradt falvakat. Így 1720 és 1780 között a már itt levő szerbek, bunyevácok és magyarok mellé még magyarokat, szlovákokat, sokacokat és németeket hoztak. A telepések kisbirtokokat (egész, fél és negyedtelkeket) kaptak és jelentős közteherviselési (adó, jobbágyi szolgálat) kedvezményhez jutottak.

Igy, a telepítések révén erős kisbirtokos osztály alakult ki, amely a legtöbb községben egyedüli ura volt a földnek. Az ide-telepített jobbágyok, még mielőtt 1848-ban a jobbágyfelszabadítás megtörtént volna, már viszonylag szabadok voltak, mert saját földbirtokkal rendelkeztek.

Nagybirtokok, latifundiumok nem keletkeztek. Mire ez a vidék már teljesen megszabadult a török becsapásoktól, a föld kisbirtokosok kezére került és a jobbágy-korszak lassan vége felé közeledett.

A bácskai földnek a föntiek ellenére is csak viszonylagosan volt nagyrésze kisbirtokosok kezében, mert a városok és egyes községek hatalmas pusztaságokkal rendelkeztek.

A legismertebb bácskai nagybirtokok (Lelbach és Fernbach birtokok stb.) a múlt században alakultak. Dúsgazdag kereskedők több ezer hold földet vásároltak a kincstártól és utódaik már csak a földbirtok kezelésével foglalkoztak. Ezenkívül más foglalkozású meggazdagodott emberek is vásároltak hatalmas földbirtokokat, de hatalmas kiterjedésű latifundiumok nem keletkeztek. A Bánátban más volt a helyzet. Ott óriási kiterjedésű nagybirtokok keletkeztek és ennek hátrányát ma is érzi a kisebbség. (Pl. Padej község lakossága a régi nagybirtok miatt túlnyomórészt földnélküli zseléleirekből áll).

Megbízható kimutatás hiányában csak következtethetünk arra, hogy a kisebbségi földművesek 35—40 százaléka 1—60 holdas kisgazda; 5—10 százaléka 60—200 holdas középbirtokos és 50 százaléka földnélküli napszámos, zsellér.

A közép- és kisbirtokos osztály az utóbbi két évszázad alatt nagyrészt megtartotta a földjét, vagyis nem ment tönkre, nem kényszerült eladni az ősi földet. (Érdekes és igen tanulságos lenne régi hivatalos aktákban utánanézni, hogy milyen volt a föld elosz-

tása az egyes családok között pl. száz évvel ezelőtt és mennyiben változtak azóta a birtokviszonyok). Ilyen nagyarányú tönkremenési folyamatra, ami az utolsó öt-nyolc év alatt történt, talán még nem volt példa az utóbbi 200 esztendő alatt.

A zsellérosztály tehát nem az elszegényedett földbirtokosokból alakult, hanem a magva már a telepítések idején is együtt volt azokban a szegény emberekben, akik nem tudtak földet vásárolni, hanem beérték egy-egy házhelynek való parcellával.

(Folytatása a jövő számban)

Tóth Bagi István

Az utópiákról

Az utópia tulajdonképpen reális, égető szükséglet helytelenül elgondolt eszmei megoldása. Szép benne az eszmei rész, de a gyakorlati megvalósítás feltételei sokszor a naivság, gyakran a nevetségesség határát súrolják. Az utópiák elgondolói többnyire nem is kísérlik meg irányt mutatni a kivitel felé. Csak az elgondolt nagyszerűség gyönyörű megjelenítését vélik feladatuknak. Káprázató lehetőségek megmutatásával akarnak hívőket szerezni a dolog kivitele számára. Az eszme tisztaságától bódult rajongók (akik egyébként érdekeik, gazdasági helyzetük szerint tökéletesen idegenek egymás számára, esetleg egymás ellen foglalnak állás a társadalmi életben) — hogy ezek a rajongók áldozatkészen törekedjenek valaminek az elérésére pusztán azért, mert az gyönyörű elgondolás. Persze a vége az, hogy az utópista hiába várja a hívők sikeres összefogását s keserű szájjal félrevonul, mert „nem értették meg”. Bár akadhatnak eszmei támogatói az utópia elgondolójának, de többnyire a társadalom visszairányítói közül kerülnek ki, akik az eszme megragyogtatásával — mindezt előbb-utóbb elérjük, akár szánk a sültgalambot — lefékeznek az utópiákban is felsejtett társadalmi átalakulások kényszerének meglátását és a megvalósítani igyekezők tevékenységét, s elfüggönyözik az eszmei szép ragyogtatásával a gyakorlati fontos és kivihető valóságát.

Az északi germán népek egyesülése mindig lehetetlenebbé válik a mai időkben az egyes germánféle népek imperialista törekvései miatt. A pánszlávizmus a legszebb elgondolás, az európai rokon nemzeteknél is szokatlan nyelvi és érzésségi közelségű szláv törzsek egy hatalmas testbe emelése még mindig a társadalmi szerkezetek különbözősége miatt utópia. A pánlatinizmus elősegíthetné a nyelvben szintén közelálló latin nemzetek összefogását, megszüntetve idegenné különült részüket. Páneurópa a pángermánizmus, pánszlávizmus, pánlatinizmus összefogása lenne, hol az oly magányos és idegen idiomájú nemzetek is helyet kapnának, mint a magyar.

A páneurópai elgondolás sorsa is az utópiáké általában. Főleg